

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Боса І.О.

*завідувач науково-дослідного відділу
з історії книги та друкарства Х-XXI ст.,
Музей книги і друкарства України*

ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЇ ЧИЖЕВСЬКОЇ

Широкому загалу сьогодні добре відоме ім'я Дмитра Чижевського – видатного українського вченого – енциклопедиста: філософа, культуролога та славіста, витоки формування якого, як вченого і громадянина, пов'язані з колишнім повітовим містечком Олександрією (нині – районний центр у Кропивницькій області).

У своїх мемуарах Дмитро Чижевський неодноразово наголошував на виключно важливій ролі своїх батьків у формуванні власного світогляду та становленні життєвих позицій. Його батько – дворянин Іван Чижевський (1865-1924) у період навчання у Петербурзькій артилерійській академії познайомився у народницькому гуртку з Марією Дмитрівною Єршовою (1858 р.н.), донькою заможних купців [4, с. 12]. У той час його майбутня наречена Марія, закінчувала останній курс в академії мистецтв у майстерні видатного художника-педагога Петра Чистякова і вже готувала свою випускню живописну роботу під керівництвом Іллі Рєпіна [3].

У лютому 1889 року Іван Чижевський та Марія Єршова одружилися, але через причетність до народництва, чоловік був арештований і Марія Дмитрівна змушена була залишити академію і стала клопотати про заміну чоловікові тюрми засланням. У результаті її звернення вони були етаповані на Північ Росії до Вологди, де жили переважно з того, що її чоловік давав уроки

математики, а вона навчила місцевих дітей малюванню. Через рік у них народився син Костянтин, а згодом молода сім'я отримала дозвіл повернутися на батьківщину чоловіка в Олександрійський повіт. У 1894 р. народився другий син Дмитро, а потім і донька Марія.

З поверненням до Олександрії Чижевських у місті відчутно активізувалося громадське і культурне життя, а їхня садиба стала своєрідним центром, який стала відвідувати місцева прогресивна інтелігенція. Результатом таких зібрань була реалізація у місті й повіті великої кількості справ у сфері розбудови народної освіти, поліпшення охорони здоров'я та просвітницької роботи [8].

Маючи фахові знання і природжений хист педагога Марія Дмитрівна, як і її чоловік прагнула реалізувати ідеї народництва у просвітницькій роботі, а ідею присвятити себе справі пропаганди мистецтва підказав їй Ілля Репін.

Її донька Марія згадує, як після поїздки сім'ї Чижевських в Куоккалу до Репіна, мати часто говорила, що великий художник наполіг на тому, аби Марія Дмитрівна звернулася в академію і взяла там свідоцтво на право викладати малювання. Він порекомендував їй давати уроки в школі та розшукувати обдарованих дітей і вчити їх мистецтву. Тож повернувшись до Олександрії, Марія Дмитрівна працювала вчителем малювання у чотирикласній школі, а згодом за самовіддану працю отримала подяку від попечителя Одеського округу. Але лише цим її діяльність не обмежилася. Через декілька років педагогічної праці її земство призначило попечителем школи Чиркіна [2].

За порадою Іллі Репіна Марія Чижевська вишукувала в місті Олександрії та окрузі обдарованих дітей, і згодом вдома організувала для них власну рисувальну школу на безоплатній основі. Про це також є короткий спогад у її доньки Марії: «Зимою, тричі на тиждень мама займалася з нами малюванням. Окрім мене і брата з нами вчилися діти наших друзів. Мама нам пояснювала як малювати, й дуже гарно розмовляла з нами про мистецтво, пояснювала картини художників, зрозумілі для нашого віку... Серед наших олександрійців, мама вишукувала здатних до малювання і займалася з ними. Так кілька

років у неї займався Львов – продавець з мануфактурного магазину. Потім він вступив до Одеської художньої школи. Сина візника Феоктистова мама «виловила», розмовляючи з візником, фаетоном якого їхала, хлопця було підготовлено до Полтавської художньої школи». Два (інші) учні Марії Дмитрівни згодом закінчили архітектурні факультети у Москві» [7].

Також Марія Чижевська була першою вчителькою малювання відомої в майбутньому художниці Вікторії Белаковської. Донька Марії Чижевської у своїх спогадах писала про це так: «Була в мамі учениця Тася Белаковська – донька олександрійського лікаря Белаковського. Вона вступила спочатку в школу малювання в Петрограді, а потім – в академію мистецтв ». У свій час у книзі «Кобзар на мотоциклі» [9] було опубліковано 10 листів режисера Леоніда Чернова (Малошійченка) до Вікторії Белаковської в перекладі на українську мову, де він звертався до адресата: «Тася! Мила Тася! Тасик». Саме так усі знайомі називали Вікторію Белаковську, і помилки в спогадах Марії Чижевської немає, а опубліковані в цій же книзі фотознімки підтверджують, що Вікторія Белаковська і «Тася Белаковська» – це одна й та сама особа. У 1918-1923 р.р. В. Белаковська навчалася в Одеському художньому інституті у Павла Волокидіна та Тита Дворнікова, але через матеріальні труднощі покинула навчання і повернулася в Олександрію, де стала працювати художником місцевого театру. Збереглася афіша того часу: «Звітний спектакль в Олександрії 16 липня 1922р. Карло Гольдоні «Мірандоліна». Постановка Леоніда Чернова, зав. художньою частиною Вікторія Белаковська» [6]. Після переїзду у 1923 році до Петрограду навчалася у ВХУТЕМАСі на живописному відділенні в майстерні Кузьми Петрова-Водкіна. Підготувала дипломну роботу «Сталевий кінь на полях України», і в 1927 році отримала звання художника-живописця.

Як художник і педагог Марія Чижевська вміла побачити зародок таланту. Через деякий час у її художній студії безкоштовно вже навчалися ціла група здібних до малювання дітей. Її дочка Марія

у своїх спогадах відзначала, що: «Двох хлопців – Зейтмана і Дрейзина – Марія Дмитрівна особливо виділяла за їх здатності». А одного разу навіть альбом з малюнками свого юного учня возила в Академію мистецтв, де високо оцінили талант юнака.

Еліозар Дрейзин (1900–1979) одного разу потрапивши до приватної малювальної школи Марії Дмитрівни, назавжди прилучився до світу мистецтва, його особливо захопили розповіді про творчість знаменитих художників і видатні пам'ятки архітектури світу. І як результат – і сам він у майбутньому став відомим архітектором. Е. Дрейзин з дитинства дуже любив читати, і часто відвідував Олександрійську громадську бібліотеку, де Марія Дмитрівна певний час працювала, і саме з її ініціативи у бібліотеці було відкрито дитячий відділ. Тож не випадково, що і трудову діяльність юнак розпочав 1917 року у відділі народної освіти, а згодом став завідувачем бібліотеки Олександрії. Маючи хист до малювання і досвід отриманий у школі М. Чижевської, Е. Дрейзин вступив на архітектурний факультет ВХУТЕМАСу, де його вчителями стали відомі майстри: А. Щусєв, І. Голосів, Л. Веснін. Після закінчення у 1928 році Московського вищого державного художньо-технічного інституту, став членом Спілки архітекторів СРСР і все своє подальше життя займався будівництвом [1]. Е. Дрейзин автор низки книг по мистецтву, серед яких варто відзначити видання «Деревянная архитектура Томска» (1975), присвячене художньому прорізному різьбленні у традиційній дерев'яній архітектурі міста.

Унікальні живописні імпрессионістичні роботи ще одного учня Марії Чижевської – Ісаєя Михайловича Зейтмана нині вважають за честь виставляти кращі галереї світу, а його рідкісні твори шукають колекціонери і полюють за ними, оскільки за життя він нічого не продавав, і ніколи не писав на замовлення. Але з дитинства життя його не балувало, коли хлопчикові було 6 років, помер батько, а разом з ним осиротіли і четверо його братів. Відтак мати – акушерка, ледве могла зводити кінці з кінцями та утримувати сім'ю.

Підрісши Ісай вступив до місцевої гімназії, де захопився малюванням. Його роботи побачила і оцінила здібності Марія Дмитрівна Чижевська, взяла талановитого хлопця під свою опіку і дала перші базові уроки малювання.

Вперше живопис М. Зейтмана був представлений у 1933 р. на виставці самодіяльних художників Москви, а перша персональна – відбулася рівно через 50 років у Центральному Будинку літераторів, і мала великий резонанс серед цінителів і послідовників школи імпресіонізму. З 1990 року були започатковані щорічні виставки художника в Коктебелі у будинку-музеї М. Волошина. Його твори знаходяться у Феодосійській картинній галереї ім. І.К. Айвазовського і приватних колекціях в Росії, Ізраїлі, США, Німеччині, Австрії, Фінляндії [5].

Таким чином у сім'ї Чижевських все життя панувала творча атмосфера невіддільна від мистецтва, а Марія Чижевська бачила свою життєву місію у поширенні знань і духовних надбань для інших, що в майбутньому мало сприяти формуванню невідворотних демократичних перетворень у суспільстві, а згодом і привело б до політичної перебудови всієї імперії.

Список використаних джерел:

1. Біографія Е. Дрейзина. Режим доступу: <http://souzarch.tomsk.ru/32>.
2. Босько В. Історичний календар Кіровоградщини на 2013 рік. Люди. Події. Факти / В. Босько / Кіровоград: Центр.-укр. вид-во, 2012. – С. 237.
3. Валявко И. К биографии мыслителей XX ст.: детство Дмитрия Чижевского и о. Георгия Флоровского как яркий «импульс» их дальнейшего творческого пути // Детство в христианской традиции и современной культуре – Успенские чтения / Сост. К. Сигов. – К., 2012. – С. 501-535.
4. Деятели революционного движения в России: До 50-х гг. XIX в. ч. 2. Шестидесятые годы. – М., 1934. – 265 с.
5. Кохан А. Художник Божьей милостью из Александрии / Анатолий Кохан // Городской курьер. – 2008. – 15 мая (№ 20). – С. 11.
6. Кохан А. Переплетение судеб. Режим доступу: <http://www.library.alexandriya.com/index.php/2-uncategorised/133-kraieznavstvo?showall=1&limitstart=>.

7. Куценко, Леонід Васильович. Олександрія скитська в житті Нестора славістів // «Благословенні ви, сліди...». – Кіровоград: Центр.-укр. вид-во, 1995. – 100, [2] с.: іл.

8. Мержанов Ф.Н. Александрия до Октябрьской революции. 1896-1919 годов / Ф.Н Мержанов // Олександрія, березень 1962 року. Рукопис. Режим доступу: <http://www.library.alexandriya.com/index.php/pro-biblioteku-tsbs/oleksandriiska-miska-tsbs/2-uncategorised/133-kraieznavstvo?showall=1&limitstart>.

9. Чернов-Малошийченко Л.К. Кобзар на мотоциклі: вірші, гуморески. Оповідання, листи, спогади про письменника / Л.К. Чернов-Малошийченко; упоряд. І.М. Задоя. – Одеса : вид. Барбашин, 2005. – 320 с.

Бурда І.О.

студентка,

Науковий керівник: Біліченко П.Г.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАЛЬВІНІСТСЬКИХ ГРОМАД У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ В КІНЦІ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ (НА ПРИКЛАДІ ПАНІВЕЦЬКОЇ ШКОЛИ)

Ми вважаємо, що актуальність нашого дослідження зумовлена тим, що історія протестантського шкільництва на території України в зазначений історичний період залишається недостатньо вивченою. Велика кількість підручників з історії педагогіки та й власне з історії України не містять у собі навіть згадки про зазначену проблему. Мета нашого дослідження полягала у вивченні особливостей навчального процесу у панівецькій вищій школі – одному з кальвіністських освітніх закладів у Західному регіоні України в XVI – XVII ст.

Відомо, що протестантизм, як явище, виник у країнах Європи в XVI столітті. Він був своєрідною релігійною опозицією